

Arbeidsgehandicapten in Nederland

Ingrid Beckers

In 2003 waren er in Nederland ruim 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten; 15,8 procent van de 15–64-jarige bevolking. Het aandeel arbeidsgehandicapten is daarmee sinds 2000 stabiel. Jonge vrouwen en oudere mannen zijn relatief vaak arbeidsgehandicapt. Mensen met psychische klachten lopen het meeste risico om arbeidsongeschikt te raken. Ook mensen met rug- en nekklachten, klachten aan armen of benen, ernstige hoofdpijn en progressieve ziekten lopen relatief meer risico.

Eén van de maatregelen die wordt ingezet om de arbeidsdeelname van arbeidsgehandicapten te verhogen, is het aanpassen van de werkplek of de werkzaamheden. Het aantal arbeidsgehandicapten dat een aanpassing gehad heeft, is in de periode 2000–2003 gestegen, terwijl het aantal arbeidsgehandicapten dat een aanpassing nodig heeft, is afgenomen. Aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair zijn de meest voorkomende aanpassingen.

1. Inleiding

De overheid neemt maatregelen om mensen met gezondheidsproblemen meer te integreren op de arbeidsmarkt. De afgelopen jaren is de verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers bij het voorkomen van arbeidsongeschiktheid vergroot. Wanneer mensen toch arbeidsongeschikt raken, wordt verwacht dat er inspanningen worden verricht om aangepast werk te vinden om de aandoening of handicap zo snel mogelijk te ondervangen.

Om de effectiviteit van deze maatregelen te kunnen beoordelen is het noodzakelijk om de (arbeidsparticipatie van) de groep arbeidsgehandicapten te monitoren. Daarom is op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vanaf 2000 in de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS een aantal vragen opgenomen. Hiermee kan de omvang en de arbeidssituatie van de groep arbeidsgehandicapten vastgesteld en in de tijd gevolgd worden.

Een arbeidsgehandicapte is iemand die vanwege een langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk. In dit artikel worden cijfers over arbeidsgehandicapten gepubliceerd op basis van een subjectieve operationalisering: in de EBB worden aan alle personen van 15–64 jaar twee vragen gesteld om te bepalen of iemand arbeidsgehandicapt is. Er wordt gevraagd of men 'last heeft van één of meer langdurige aandoeningen, ziekten of handicaps'. Vervolgens wordt aan hen die hierop positief antwoorden, gevraagd of men 'als gevolg van deze langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk'.

Alle respondenten met een langdurige aandoening of handicap wordt een lijst van aandoeningen voorgelegd. Van elke genoemde aandoening kan de respondent apart aangeven of hij of zij hier last van heeft. Daarna wordt gevraagd of respondenten door de aandoening(en) belemmerd worden in het uitvoeren of verkrijgen van werk.

Daardoor is zowel van arbeidsgehandicapten als van niet-arbeidsgehandicapten bekend van welke aandoening(en) zij last hebben. In dit artikel wordt gekeken welke van deze aandoeningen het meest belemmerend zijn bij het uitvoeren of verkrijgen van werk.

De laatste jaren zijn maatregelen genomen om de instroom in de WAO te beperken en om de reïntegratie van zieke werknemers te bevorderen. Het scheppen van voorwaarden om aanpassingen op het werk te realiseren is een van deze maatregelen. Het is daarom belangrijk om te weten hoeveel mensen al aanpassingen hebben gehad en hoeveel mensen nog aanpassingen nodig hebben en om wat voor soort aanpassingen dat gaat. Om inzicht te krijgen in de toepassing van de diverse regelingen, wordt aan de werkende personen met een langdurige aandoening de volgende vraag voorgelegd "Zijn er in verband met uw gezondheid de afgelopen 12 maanden aanpassingen verricht in uw werkplek of werkzaamheden?" Indien in de laatste 12 maanden geen aanpassingen zijn gedaan wordt gevraagd: "Zijn er volgens u aanpassingen nodig in verband met uw gezondheid?". Bij beide vragen zijn de volgende aanpassingen voorgelegd: hulpmiddelen of meubilair; werktijden; hoeveelheid werk; functie of takenpakket; anders.

2. Profiel arbeidsgehandicapten

In 2003 was 15,8 procent van alle personen van 15–64 arbeidsgehandicapt. Dat komt overeen met ruim 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten. Het aandeel arbeidsgehandicapten is daarmee van 2002 op 2003 gelijk gebleven. Vanaf 2002 is de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten uitgebreid (zie kader). Dit heeft mede geleid tot een stijging van het aandeel arbeidsgehandicapten van 2001 op 2002 van bijna 2 procentpunten.

In 2000 en 2001 waren respectievelijk 13,6 en 14,0 procent van alle personen van 15–64 jaar arbeidsgehandicapt. Wanneer het cijfer voor 2002 berekend zou worden volgens de methode van 2001, is dat ook 14,0 procent. Het aandeel arbeidsgehandicapten is dan ook sinds 2000 stabiel.

Staat 1
Personen van 15–64 jaar naar langdurige aandoening en arbeidshandicap

	2000	2001	2002	2003
	x 1 000			
Totaal	10 734	10 799	10 868	10 920
	%			
Langdurige aandoening	23,5	23,8	24,3	24,3
Arbeidsgehandicapt	13,6	14,0	15,9	15,8
Niet arbeidsgehandicapt	9,9	9,8	8,3	8,4
Geen langdurige aandoening	76,5	76,2	75,7	75,7

Vraagstelling naar arbeidsgehandicapten uitgebreid

Vanaf 2002 is de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten uitgebreid. Er wordt van meer mensen dan voorheen vastgesteld of zij arbeidsgehandicapt zijn.

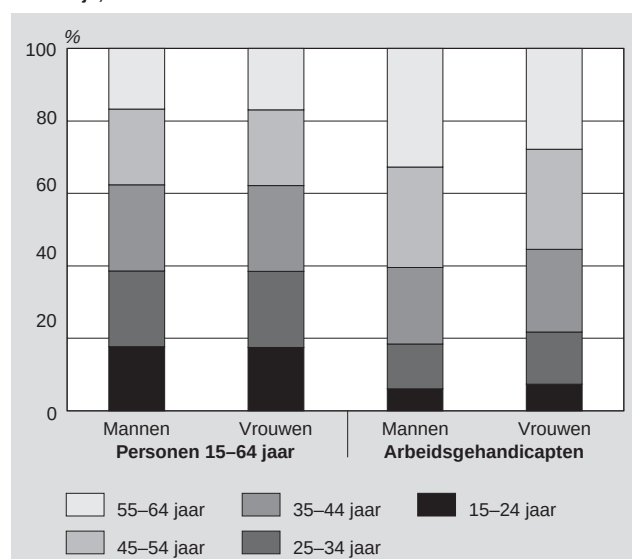
Vóór 2002 werd alleen aan personen die ten minste twaalf uur per week werkten gevraagd of ze belemmerd werden bij het *uitvoeren* van hun werk. Daarnaast werd alleen aan personen die ten minste 12 uur per week wilden werken gevraagd of ze belemmerd werden bij het *verkrijgen* van werk. Aan personen die minder dan 12 uur werkten en niet meer dan twaalf uur per week wilden werken, werden beide vragen dus niet gesteld. Van hen werd aangenomen dat ze niet arbeidsgehandicapt waren.

Vanaf 2002 is de 12-uursgrens vervallen en krijgt iedereen een van beide of beide vragen gesteld. Door de vragen aan meer mensen te stellen, worden er meer arbeidsgehandicapten waargenomen. De nieuwe werkwijze heeft overigens geen invloed op de gegevens over arbeidsgehandicapten binnen de beroepsbevolking. Om tot de beroepsbevolking te horen moet men namelijk twaalf uur per week of meer werken of twaalf uur of meer per week willen werken.

In 2003 waren er relatief meer vrouwen dan mannen arbeidsgehandicapt. Van alle arbeidsgehandicapten was 54 procent vrouw. In 2000 waren er nog meer mannen dan vrouwen arbeidsgehandicapt. Inmiddels hebben de vrouwen de mannen dus ingehaald.

Meer dan de helft (58 procent) van de arbeidsgehandicapten is 45 jaar of ouder, terwijl van alle 15–64-jarigen 38 procent 45 jaar of ouder is. Ouderen zijn dus oververtegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten. Jongeren zijn met 7 procent duidelijk ondervertegenwoordigd onder de arbeidsgehandicapten.

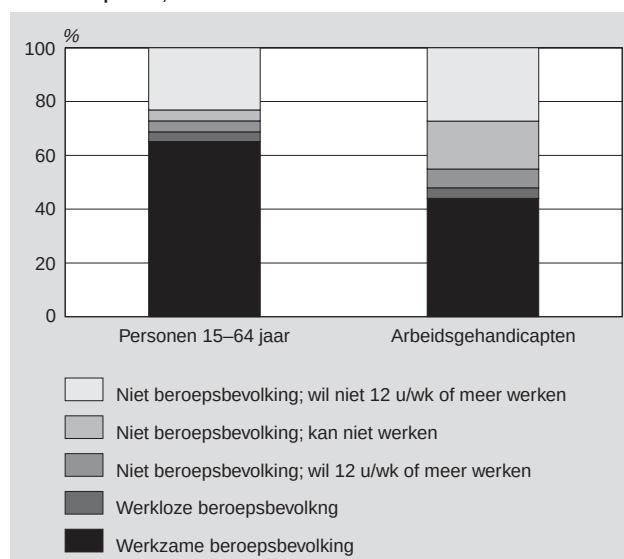
1. Personen van 15–64 jaar en arbeidsgehandicapten naar geslacht en leeftijd, 2003

De leeftijdsopbouw van mannen en vrouwen in de bevolking van 15–64 jaar is ongeveer gelijk. Binnen de groep arbeidsgehandicapten ligt dit iets anders. Er zijn relatief meer jonge vrouwen arbeidsgehandicapt. Van alle vrouwelijke arbeidsgehandicapten is bijna 22 procent 15–34 jaar. Bij de mannen gaat het om iets meer dan 18 procent. Daar staat tegenover dat onder de 55-plussers er relatief meer mannen arbeidsgehandicapt zijn. Jonge vrouwen en oudere mannen blijken dus relatief vaak arbeidsgehandicapt te zijn.

Arbeidsgehandicapten zijn, zoals verwacht, minder vaak actief op de arbeidsmarkt dan gemiddeld. In 2003 behoorde 48 procent van de arbeidsgehandicapten tot de beroepsbevolking¹⁾. Dit komt overeen met ruim 800 duizend mensen. Van de totale bevolking van 15–64 jaar behoorde 69 procent tot de beroepsbevolking. Tot de mensen die niet tot de beroepsbevolking gerekend worden, horen onder meer mensen die niet kunnen werken. Arbeidsgehandicapten zijn oververtegenwoordigd in deze groep. In 2003 gaf bijna een op de vijf van hen aan niet te kunnen werken. Van alle 15–64-jarigen gaf slechts 4 procent in 2003 dit aan. Deze verhouding is nauwelijks veranderd ten opzichte van 2000. In 2003 gaf ruim een kwart van de arbeidsgehandicapten aan niet te willen werken. Ook wat dat betreft is er de laatste jaren weinig veranderd.

2. Personen van 15–64 jaar en arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie, 2003

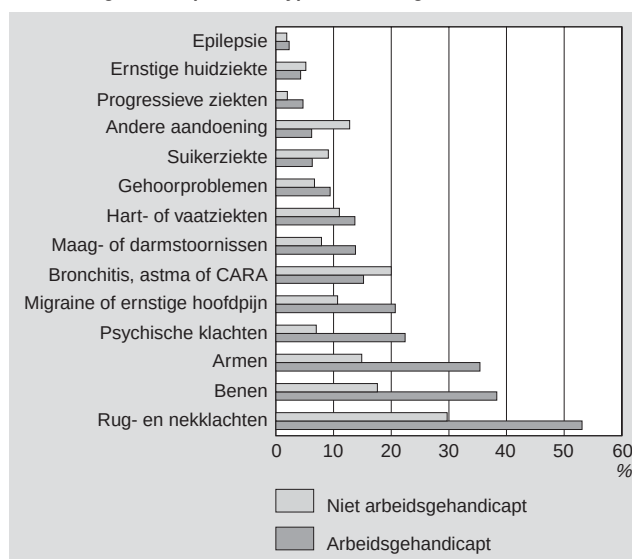

3. Aandoeningen

Bijna een kwart van alle personen van 15–64 jaar had in 2003 last van een of meer langdurige aandoening(en) of handicap(s). Niet al deze mensen zijn arbeidsgehandicapt. Dat zijn immers alleen die mensen die aangeven door een aandoening of handicap belemmerd te worden bij het uitvoeren of verkrijgen van werk. Waar de ene persoon zich belemmerd zal voelen door een bepaalde aandoening, hoeft dat voor een ander niet te gelden. Bijvoorbeeld doordat een bepaalde aandoening in het ene beroep wel belemmerend werkt en in het andere beroep niet. Ook zullen bepaalde aandoeningen een grotere belemmering zijn dan andere.

In 2003 zijn rug- en nekklachten de meest voorkomende klachten onder alle mensen met een langdurige aandoening. Onder arbeidsgehandicapten heeft zelfs ruim de helft rug- en nekklachten. Ook drie van de tien niet-arbeidsgehandicapten hebben rug- en nekklachten. Rug- en nekklachten blijken dus belemmerend te zijn voor het uitvoeren of verkrijgen van werk. Immers, deze klachten komen vaker voor onder arbeidsgehandicapten dan onder niet-arbeidsgehandicapten. Dit geldt ook voor klachten aan armen of benen, ernstige hoofdpijn, progressieve ziekten en voor psychische klachten. Psychische klachten worden zelfs meer dan drie keer zo vaak genoemd door arbeidsgehandicapten dan door niet-arbeidsgehandicapten. Mensen met psychische klachten lopen dus het meeste risico om arbeidsgehandicapt te raken.

3. Personen van 15–64 jaar met een langdurige aandoening en arbeidsgehandicapten naar type aandoening, 2003

Er zijn ook aandoeningen die niet direct als belemmerend kunnen worden beschouwd. Het gaat om klachten die arbeidsgehandicapten even vaak of zelfs minder vaak noemen dan andere mensen met een langdurige aandoening.

Het gaat bijvoorbeeld om bronchitis, astma of CARA, suikerziekte en huidziekte. Personen met deze aandoeningen hebben minder problemen met het uitvoeren of verkrijgen van werk, dan mensen met andere aandoeningen. Zij lopen minder risico om arbeidsgehandicapt te raken.

Bij de ene aandoening is het risico om arbeidsgehandicapt te worden dus groter dan bij de andere aandoening. Het is ook interessant om te weten hoe arbeidsgehandicapten met verschillende aandoeningen participeren op de arbeidsmarkt. Van alle arbeidsgehandicapten met een baan rapporteert een aanzienlijk deel rug- en of nekklachten, en of klachten aan armen of benen. Wel rapporteren zij deze aandoeningen, net als overigens alle andere aandoeningen, minder vaak dan arbeidsgehandicapten die niet werken. Arbeidsgehandicapten die niet werken, maar wel willen werken, rapporteren meer dan twee keer zo vaak psychische klachten als de arbeidsgehandicapten met werk. Psychische klachten leiden dus relatief vaak tot ongewenste werkloosheid. Ook migraine komt onder werkloze arbeidsgehandicapten relatief vaak voor. Klachten aan armen, benen, rug- en of nek, en psychische klachten zijn ook de meest gerapporteerde klachten onder arbeidsgehandicapten die tot de niet-beroepsbevolking behoren. Deze cijfers zijn niet significant verschillend van cijfers uit voorgaande jaren.

4. Aanpassingen op het werk

In 2003 gaf ruim de helft van de werkende arbeidsgehandicapten aan dat aanpassingen op het werk niet nodig zijn en 30 procent gaf aan een aanpassing te hebben gehad in de afgelopen twaalf maanden. Ruim 16 procent van de arbeidsgehandicapten die in de voorbij twaalf maanden geen aanpassing hebben gehad, geeft aan wel een aanpassing nodig te hebben. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat een aanpassing gehad heeft, is in de afgelopen jaren gestegen van 25,9 procent naar 30,2 procent. Het aandeel arbeidsgehandicapten dat een aanpassing nodig heeft, is afgenomen van 19,2 procent naar 16,3 procent. Deze ontwikkeling heeft zich vooral van 2000 tot 2002 voorgedaan.

Staat 2
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie en type aandoening, 2003

	Werkzaam	Werkloos	Wil werken	Kan niet werken	Wil niet werken
<i>x 1 000</i>					
Totaal	760	68	121	307	473
<i>%</i>					
Armen	30,0	29,0	34,4	46,5	38,0
Benen	29,2	29,6	42,4	55,5	42,0
Rug- en of nekklachten	51,3	52,8	51,2	59,6	52,5
Migraine of ernstige hoofdpijn	17,6	18,8	24,7	27,9	20,4
Hart- of vaatziekten	9,3	5,8	11,7	20,2	18,1
Bronchitis, astma of CARA	13,5	15,0	13,1	18,8	16,1
Maag- of darmstoornissen	10,5	11,6	16,5	20,8	14,2
Suikerziekte	3,8	6,4	5,8	9,4	8,4
Ernstige huidziekte	3,4	4,0	4,1	5,4	5,0
Psychische klachten	14,6	28,9	34,4	33,4	23,8
Gehoörproblemen	8,3	8,2	8,9	11,7	9,7
Epilepsie	1,2	3,9	3,9	3,5	2,4
Progressieve ziekten	2,9	2,2	4,2	7,3	6,2
Geen van deze	6,6	4,8	5,7	5,7	6,3

N.B. Aangezien mensen meerdere aandoeningen kunnen hebben, tellen de percentages in deze tabel niet op tot 100.

Staat 3
Werkzame beroepsbevolking naar arbeidshandicap en aanpassing

	Arbeidsgehandicapt				Werkzame beroepsbevolking met een langdurige aandoening
	2000	2001	2002	2003	2003
<i>x 1 000</i>					
Totaal	763	777	777	760	1 349
<i>%</i>					
Aanpassing gedaan	25,9	28,4	29,6	30,2	21,6
Aanpassing nodig	19,2	17,6	16,3	16,3	9,2
Geen aanpassing nodig	54,9	54,1	54,1	53,5	69,2

Aanpassingen aan hulpmiddelen of meubilair zijn de meest voorkomende aanpassingen. Dat geldt zowel voor mensen die een aanpassing gehad hebben als voor mensen die een aanpassing nodig hebben. Daarnaast hebben verhoudingsgewijs veel mensen een aanpassing gehad aan de functie of het takenpakket. Ook mensen die een aanpassing nodig hebben, noemen deze maatregel relatief vaak.

Staat 4
Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen, 2003

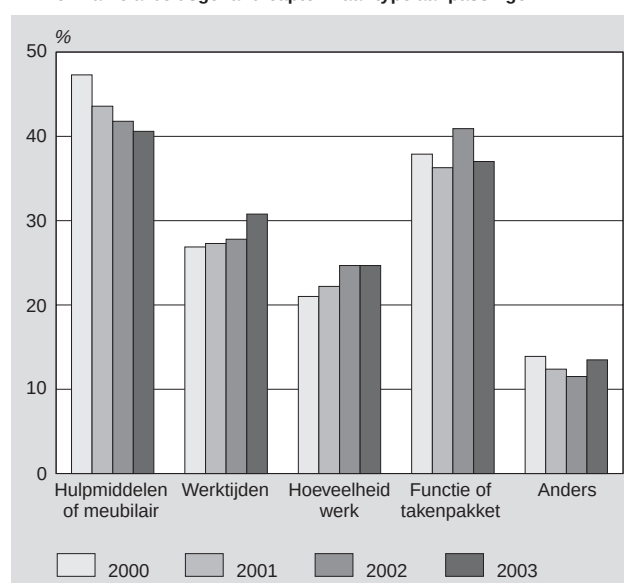
	Aanpassingen gedaan	Aanpassingen nodig
<i>x 1 000</i>		
Totaal	230	124
Hulpmiddelen of meubilair	93	51
Werktijden	71	24
Hoeveelheid werk	57	30
Functie of takenpakket	85	39
Anders	31	30

N.B. Mensen konden meerdere aanpassingen noemen.

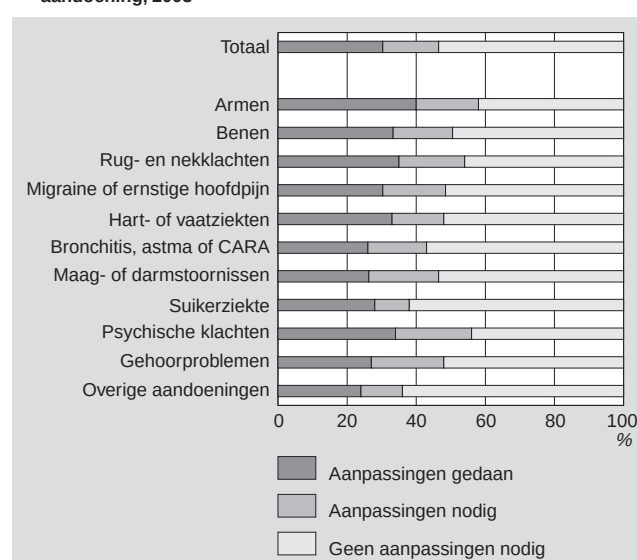
Hoewel aanpassingen aan hulpmiddelen en meubilair het meest voorkomen, daalt het percentage aanpassingen dat gedaan wordt aan hulpmiddelen of meubilair sinds 2000. Het percentage aanpassingen dat gedaan wordt aan werktijden of de hoeveelheid werk stijgt daarentegen. Bij de aanpassingen aan de functie of het takenpakket is geen duidelijke trend waarneembaar in de afgelopen jaren. De verdeling van de typen aanpassingen die volgens arbeidsgehandicapten nodig zijn varieert ook nogal over de jaren.

Het zijn vooral de arbeidsgehandicapten met klachten aan hun armen die in de afgelopen twaalf maanden een aanpassing hebben gehad (40 procent). Daarnaast hebben mensen met rug- en nekklachten en psychische klachten relatief vaak een aanpassing gehad. Mensen met bronchitis, astma of CARA en mensen met maag- of darmstoornissen hebben het minst vaak een aanpassing gehad. Arbeidsgehandicapten die door psychische-, dan wel gehoorklachten belemmerd worden, geven relatief vaak aan een aanpassing nodig te hebben (resp. 22 en 21 procent). Personen die relatief weinig aangeven een aanpassing nodig te hebben zijn mensen met suikerziekte. Van hen gaf 10 procent in 2003 aan een aanpassing nodig te hebben.

4. Werkzame arbeidsgehandicapten naar type aanpassingen

5. Werkzame arbeidsgehandicapten naar aanpassingen en type aandoening, 2003

Technische Toelichting

Alle gegevens uit dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB).

De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

De cijfers over arbeidsgehandicapten van 2000 hebben alleen betrekking op de periode april–december. De vragen naar arbeidsgehandicapten zijn namelijk in april 2000 aan de EBB toegevoegd. Uit analyse van de cijfers van 2001 is echter gebleken dat er geen sprake is van periode-effecten, zodat de cijfers van 2000 betreffende arbeidsgehandicapten toch representatief kunnen worden geacht voor het gehele jaar.

Naast de uitbreiding van de vraagstelling naar arbeidsgehandicapten zijn er in 2002 (zie eerder kader) ook een paar aanpassingen in de vraagstelling naar soorten aandoeningen doorgevoerd. In plaats van naar rug- en gewrichtsklachten wordt er naar rug- en nekklachten, armklachten en beenklachten gevraagd. Daarnaast zijn epilepsie en progressieve ziekten aan de lijst toegevoegd. Progressieve ziekten zijn levensbedreigende ziekten, zoals kanker, HIV

en Parkinson. Een gevolg hiervan is dat de categorie met niet gespecificeerde aandoeningen (andere aandoeningen) een stuk kleiner is geworden dan in 2000 en 2001.

Literatuurlijst

Beckers, I., B.A.A. van Gils en H. Lautenbach (2004), *Arbeidsgehandicapten 2003, Arbeidssituatie van mensen met een langdurige aandoening*, 's Gravenhage: Elsevier uitgeverij B.V.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Tot de beroepsbevolking worden gerekend:
- personen die ten minste twaalf uur per week werken, of
 - personen die werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
 - personen die verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Tabel 1
Arbeidsgehandicapten naar leeftijd en geslacht

	Arbeidsgehandicapt				Totaal personen 15–64 jaar
	2000	2001	2002	2003	2003
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1 464	1 511	1 729	1 730	10 920
	<i>%</i>				
Man	51,4	49,8	46,4	46,0	50,6
Vrouw	48,3	50,2	53,6	54,0	49,4
15–24 jaar	5,8	6,0	6,9	6,8	17,6
25–34 jaar	15,8	14,9	15,0	13,4	21,0
35–44 jaar	22,7	22,2	21,5	22,1	23,7
45–54 jaar	31,1	31,4	28,3	27,7	20,9
55–64 jaar	24,6	25,5	28,3	30,0	16,8

Tabel 2
Arbeidsgehandicapten naar arbeidspositie

	Arbeidsgehandicapt				Totaal personen 15–64 jaar
	2000	2001	2002	2003	2003
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1 464	1 511	1 729	1 730	10 920
	<i>%</i>				
Beroepsbevolking	55,1	54,0	48,1	47,9	68,8
werkzaam	52,1	51,5	45,0	44,0	65,1
werkloos	3,0	2,6	3,1	3,9	3,6
Niet beroepsbevolking	44,9	46,0	51,9	52,1	31,2
wil wel 12 u/wk of meer werken	7,7	7,9	6,8	7,0	4,0
kan niet werken	17,7	18,4	18,1	17,8	4,1
wil niet 12 u/wk of meer werken	19,5	19,7	26,9	27,3	23,1

Tabel 3
Arbeidsgehandicapten naar type aandoening

	Arbeidsgehandicapt				Niet arbeidsgehandicapt
	2000	2001	2002	2003	2003
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	1 464	1 511	1 729	1 730	920
	<i>%</i>				
Rug- en gewrichtsklachten	60,7	59,7	.	.	14,9
Armen	.	.	32,9	35,4	17,6
Benen	.	.	35,4	38,3	29,7
Rug- en nekklachten	.	.	53,1	53,1	10,7
Migraine of ernstige hoofdpijn	19,3	19,7	21,4	20,7	11,0
Hart- of vaatziekten	11,4	12,5	12,8	13,7	20,0
Bronchitis, astma of CARA	14,2	13,5	14,1	15,2	7,9
Maag- of darmstoornissen	13,8	13,0	12,3	13,8	9,1
Suikerziekte	5,4	6,0	5,9	6,3	5,2
Ernstige huidziekte	4,2	4,2	3,6	4,3	7,0
Psychische klachten	22,7	22,6	22,1	22,4	6,7
Gehoörproblemen	8,5	7,9	8,2	9,4	1,9
Epilepsie	.	.	2,2	2,3	2,0
Progressieve ziekten	.	.	4,7	4,7	12,8
Andere aandoening	11,8	12,3	5,5	6,2	

N.B. Mensen kunnen meerdere aandoeningen hebben.